

Sylwia Firyn
Uniwersytet Gdański
sylwia.firyn@outlook.pl

ASPEKTY TŁUMACZENIA NEOLOGIZMÓW NIEMIECKICH Z KOŃCA XX WIEKU NA JĘZYK POLSKI

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/RP.2018.002>

Zarys treści: Artykuł prezentuje efekty badań na tłumaczeniami neologizmów niemieckich z ostatniego dziesięciolecia XX wieku na język polski. Zanalizowano 42 leksemy, które podzielono na leksemy odnoszące się do obszaru większego niż obszar Niemiec oraz leksemy nazywające zjawiska typowo niemieckie. Tłumaczenie drugiej grupy okazało się trudniejsze z powodu problemów z uwzględnieniem cech stylistycznych, szczególnie zaś ewaluatywnych. Autorka omawia krytycznie tłumaczenia tychże neologizmów w słownikach niemiecko-polskich i proponuje własne polskie odpowiedniki.

Słowa kluczowe: zapożyczenia, germanizmy, współczesny język polski

0 neologizmach

Neologizmy, czyli innowacje językowe, to nowe leksykalne, morfologiczne lub składniowe elementy języka (zob. Schippan 1992: 243–247). Można je podzielić na (zob. Grabias 1981 i 2003; Smółkowa 2001):

- neologizmy słowotwórcze (tutaj derywaty, skróty i skrótowce, zbitki wyrazowe itd.), np. *falandyzacja*, *kuroniówka*, *dresiarz*, *netykieta*, *pe-owiec*, *PFRON*,
- neologizmy znaczeniowe, czyli neosemantyzmy (istniejący wyraz otrzymuje nowe znaczenie), np. *złoto*, *srebro*, *brąz* ('złoty medal', 'srebrny medal', 'brązowy medal'), *fura*,

- neologizmy stylistyczne/artystyczne (utworzone przez pisarza/poetę w dziełach literackich, np. *zmalinić*, *śliworele*, *babcia od Azorka*,
- neologizmy frazeologiczne (nowe kombinacje wyrazów), np. *środki finansowe*, *dusić inflację*, *pójść na kuroniówkę*, *gwiazdny wóz*, *zwis męski*.

Oprócz tego wyróżnić można neologizmy języka młodzieżowego, języka dzieci, medialne i obiegowe. Należy jednak stwierdzić, że proponowane przez badaczy polskich podziały są niehomogeniczne, gdyż bazują na różnych kryteriach w ramach tego samego podziału. Neologizmy stylistyczne lub medialne są często zarazem neologizmami słowotwórczymi. Dlatego w naszych rozważaniach nawiązujemy do podziałów niemieckich. Ponieważ celem naszych badań nie jest prezentowanie sposobów tłumaczeń z rozróżnieniem na typy neologizmów, niniejszy tekst nie zawiera szerokiej dyskusji na temat ich podziału. Taka rozbudowana dyskusja nie jest możliwa ze względu na ograniczoną objętość tej rozprawy.

Obiektem naszych rozważań są neologizmy leksykalne, czyli nowe wyrazy utworzone dla nazwania nowych przedmiotów i zjawisk. Mogą one pozostać okazjonalizmami lub wejść do języka standardowego. Pojawiają się w przypadku:

- konieczności nazwania nowego zjawiska/obiektu:
Eierköpfer – obcinacz/gilotyna do jajek,
- konieczności nowej specyfikacji na płaszczyźnie denotatywnej (np. inne asocjacje oparte na nieco innym znaczeniu denotatywnym):
Politesse/Polizeihostess – strażniczka miejska (w odróżnieniu od *Polizistin* – policjantka),
- konieczności nowego wartościowania (nowe cechy ewaluacyjne):
Ossi – określenie Niemców pochodzących z dawnej NRD,
Wessi – określenie Niemców pochodzących z dawnej RFN,
der Womanizer = der Frauenheld (anglicyzm),
- potrzeby skrócenia dawnej długiej nazwy:
sitt für nicht (mehr) durstig sein/keinen Durst (mehr) haben – nie mieć pragnienia.

Ze względu na pochodzenie neologizmy dzielą się na zapożyczenia (w ostatnich dziesięcioleciach głównie z języka angielskiego) oraz leksemy rodzime. Zapożyczenia z języka angielskiego to w zdecydowanej większości zapożyczenia leksykalne, zwane też właściwymi; rzadziej natomiast są to zapożyczenia treściowe, gdzie zapożyczona treść oddawana jest za pomocą morfemów/wyrazów języka rodzimego (por. Bußmann 1990: 215). W pierwszym przypadku chodzi więc o wyraz obcy niezasymlowany (np. *iPod nano*,

iPhone 6, lycra, O.K., happy end, lifting) lub zasymilowanym, przy czym asymilacja dotyczy może pisowni (strona graficzna), wymowy (asymilacja na płaszczyźnie fonetycznej), kategorii gramatycznych (fleksja, rodzaj gramatyczny) itd. (por. Biaduń-Grabarek 1988):

- a) asymilacja graficzna: *dżinsy, dżersej*,
- b) asymilacja fonetyczna i graficzna: *skaner, komputer, keczup, aerobik*,
- c) asymilacja tylko fonetyczna: *marker, musical, spam*,
- d) asymilacja w ramach kategorii gramatycznych, np. fleksji: *bazooka – bazooki, dubbing – dubbingu*.

W przypadku zapożyczeń treściowych, zwanych też ukrytymi lub semantycznymi, jest kilka możliwości (por. Bußmann 1990: 213 i n.). Przede wszystkim należy tutaj wyróżnić sytuację, w której pole znaczeniowe istniejącego słowa zostaje rozszerzone pod wpływem języka obcego (por. wikipedia.org/zapozyczenia), np.

mysz – nazwa gatunku zwierzęcia została rozszerzona o znaczenie „mysz komputerowa”,

ikona – nazwa obrazu została rozszerzona o komputerowy znak graficzny symbolizujący plik lub folder.

Taki neologizm nazywany jest w literaturze polonistycznej neosemantyzmem lub nowoznacznikiem, w języku niemieckim – Lehnbedeutung, a w angielskim – semantic loan:

ang. *icon* → niem. *Icon* (nowe słowo) → pol. *ikona* (rozszerzenie treści istniejącego słowa).

Możemy też mieć z sytuację, w której powstaje w języku docelowym nowy wyraz (niem. Lehnbildung). Tu pojawiają się dwie możliwości, przy czym druga z nich ma dwa warianty (por. Grabarek 1986):

- tłumaczenie o całkowicie innej strukturze (niem. LehnSchöpfung), np. *burnout* → *syndrom wypalenia zawodowego*,
- tłumaczenie z częściowym lub całkowitym zachowaniem struktury i treści wyrazu z języka wyjściowego (niem. Lehnformung),
 - a) tłumaczenie z częściowym zachowaniem struktury/treści języka wyjściowego (niem. Lehnübertragung), np. *sky scraper* → *drapacz chmur* (pośrednik niemieckie Wolkenkratzer),
 - b) tłumaczenie z całkowitym zachowaniem struktury i treści języka wyjściowego (niem. Lehnübersetzung; pol. kalka językowa, odbitka językowa), np. ang. *road map* → pol. *mapa drogowa* (niem. *Roadmap* jest zapożyczeniem leksykalnym), ang. *Eastern enlargement* → niem. *Osterweiterung* → pol. *rozszerzenie na wschód*.

Powstanie neologizmów rodzimych jest skutkiem pojawiania się nowych zjawisk, specyficznych dla danego obszaru językowego, w pierwszej kolejności związanych z życiem codziennym i zjawiskami życia politycznego, np. *Ostidentität, Ostalgie, Westalgie, ostalgisch, westalgisch*.

Zarówno w przypadku zapożyczeń leksykalnych, jak i semantycznych przejęte może być całe znaczenie:

ang. *burnout* → niem. *Burnout* → pol. *burnout*,

ang. *Eastern enlargement* → niem. *Osterweiterung* – pol. *rozszerzenie na wschód* (NATO 1997),

ang. *all-time high* → niem. *Allzeithoch, Höchstkurs, Rekordhöhe, Höchstwert, Höchststand* → pol. *rekordowa cena (akcji) wszech czasów*,
lub tylko jego część:

ang. *burnout* → niem. *Burnout* → pol. *burnout*.

Do tego samego języka docelowego może trafić zarówno zapożyczenie leksykalne, jak i semantyczne:

ang. *burnout* → niem. *Burnout, Burnout-Syndrom, Ausgebranntsein* → pol. (*syndrom*) *burnout, syndrom wypalenia zawodowego, wypalenie zawodowe*,

ale może się zdarzyć tak, że w różnych językach pojawiają się nieco inne odpowiedniki:

ang. *political correctness* → niem. *Political Correctness* i *Politische Korrektheit* → pol. *poprawność polityczna*.

Stosunkowo nowym zjawiskiem są częste hybrydy:

ang. *basecap* → niem. *Baseballkappe* → pol. *bejsbolówka, ciucholand, zesrotować* itd.

Jeśli chodzi o wyrazy przejmowane z języka angielskiego w drugiej połowie XX wieku, to do języka niemieckiego trafiały w zasadzie tylko zapożyczenia bezpośrednie, a w przypadku polszczyzny zdarzało się, że uczestniczył w tym język pośredni:

eng. *sky scraper* → niem. *Wolkenkratzer* → pol. *drapacz chmur*.

Znaczenie leksemu

W badaniach synchronicznych na znaczenie wyrazu, oprócz znaczenia denotatywnego, czyli nazywającego, składają się jeszcze przynajmniej elementy ewaluatywne, stylistyczne i konotatywne (por. Conrad 1985: 40). Trzy ostatnie płaszczyzny wyrażane są często *implicite*. Do tego należy dodać nienazwane *explicite* elementy znaczenia denotatywnego oraz od-

niesienie arealne, czyli regionalizmy. Wszystkie te elementy należałoby teoretycznie uwzględnić przy przekładzie neologizmu niemieckiego na język polski. Niestety nie zawsze jest to wykonalne. W niektórych przypadkach oddanie charakteru regionalnego/dialektalnego bez opisowego wyjaśnienia:

Griß Gott! → *Dzień dobry / Cześć / Szczęść Boże* powiedział po bawarsku / w dialekcie bawarskim.

Dość łatwy do rozwiązania w procesie tłumaczenia jest problem wyrażonego *explicite* znaczenia denotatywnego. Tłumacz musi próbować tak oddać termin obcojęzyczny, by jego odpowiednik był właściwie rozumiany przez odbiorcę tekstu docelowego. Najczęściej odbywa się to przez rozszerzenie informacji ukrytej o jawną. Z drugiej strony zredukowane mogą być jawne elementy oczywiste dla odbiorcy tłumaczonego tekstu:

Frank-Walter Steinmeier traf den polnischen Außenminister Witold Waszczykowski – Minister spraw zagranicznych RFN Frank-Walter Steinmeier spotkał się z Witoldem Waszczykowskim.

Dodatkowe informacje mogą być umieszczone w nawiasie jako wyjaśnienie uzupełniające, zob. WSNP:

Ostalgie – *ostalgia* (tęsknota za czasami NRD).

Oprócz znaczenia denotatywnego należałoby przy tłumaczeniu haseł słownikowych uwzględnić następujące aspekty:

- wskazanie na fakt, że hasło pochodzi z płaszczyzny języka potocznego (j. potoczny),
- wskazanie na charakter wartościujący, a więc aspekty ewaluatywne (np. pozytywny, negatywny),
- informacje o aspektach stylistycznych (np. wulgarny, ironiczny).

Korpus

W części empirycznej uwzględniono wstępnie 42 leksemy, przy czym jako oddzielne hasła omówiono synonimy, gdyż w słowniku mogą być odrębnymi hasłami. Z kilkuset leksemów, które trafiły do języka niemieckiego w ostatnim dziesięcioleciu XX wieku, czyli w pierwszych dziesięciu latach po powstaniu zjednoczonych Niemiec, wybrane zostały głównie te, które odnoszą się do życia codziennego, ponieważ właśnie takie słowa sprawiają tłumaczom duże problemy i często są pomijane w słownikach dwujęzycznych. Leksemy te charakteryzują się częstym występowaniem w tekstach internetowych i innych mediów (telewizja, radio, prasa).

Kolejna grupa leksemów to nazwy zjawisk politycznych. Zdecydowana większość opisywanych przykładów pochodzi ze słownika *Neuer Wortschatz* 2004. W słowniku tym nie zostały uwzględnione pewne neologizmy, najprawdopodobniej z powodu ich niepoprawności politycznej. Około 60% wynotowanych haseł nie występuje w DUW, co może być spowodowane między innymi dwiema przyczynami:

- nieważnością danego słowa do języka standardowego,
- niepoprawnością polityczną danego wyrazu.

Żaden z tych leksemów nie jest opisany w DWDS jako oddzielne hasło, ale wszystkie uwzględnione są w korpusie. W WSNP pojawia się sześć, a w PONS pięć tłumaczeń na język polski.

Wybrane neologizmy dzielimy na dwie grupy:

- odnoszące się do zjawisk znanych także poza obszarem niemieckojęzycznym, np. *Osterweiterung*, *Einheitswährung*, *Doppelstaatler*, *Spartenkanal*,
- odnoszące się do zjawisk występujących tylko na obszarze niemieckojęzycznym, np. *Buschzulage*, *Jammerossi*, *Besserwessi*, *Zoni*.

W przypadku pierwszej grupy odpowiedniki nazw niemieckich istnieją często w języku polskim jako określenia zleksykalizowane lub przynajmniej okazjonalne, co w grupie drugiej jest rzadkością. Wobec braku polskiego odpowiednika autor słownika dwujęzycznego ma trzy wyjścia:

1. Zastosować słowo obce (zapożyczenie leksykalne) z ewentualnym wyjaśnieniem w nawiasie (zob. wyżej *Ostalgie*).
2. Użyć jako odpowiednika istniejącego w języku docelowym słowa o zbliżonym znaczeniu, co jest jednak niebezpieczne, gdyż może skutkować przynajmniej częściową zmianą znaczenia oraz spowodować choćby polonizację w przypadku tłumaczenia tekstu z tym słowem (np. *Erste Nationen* – *Indianie (kanadyjcy)*; *Neudeutsch* – *nowomowa niemiecka*; *Auszeit* – *przerwa*). Pojawiają się tutaj duże problemy z żeńskimi nazwami zawodów (mocja), które w języku niemieckim są w zasadzie ogólnie obowiązujące, natomiast w polskim tylko w wypadku zawodów tradycyjnych. Stosuje się więc nazwy męskie w rodzaju żeńskim (np. *Bundeskanzlerin* – *kanclerz federalna*; *Ministerin* – (ta) *minister*). Użycie nazw żeńskich jest czasem niemożliwe ze względu na istnienie już takich form dla innych zawodów, np. *Professorin* – *profesorka* (w liceum, a nie w szkole wyższej).
3. Próbować przetłumaczyć dane słowo z zachowaniem jego treści, stylistyki i ewaluacji, np. *Ossi* – *Niemiec pochodzący z byłej NRD, wschodniak*.

Metoda opisu

Opis składa się z trzech części:

- listy wybranych leksemów ze wskazaniem na ich pojawianie się w słownikach języka niemieckiego, na niemieckojęzycznych stronach internetowych (skrót: Internet) oraz w największych słownikach niemiecko-polskich,
- opisu wybranych neologizmów będących nazwami zjawisk odnoszących się nie tylko do obszaru Niemiec/niemieckojęzycznego oraz propozycje ich tłumaczenia,
- opisu słów odnoszących się tylko do zjawisk na terenie Niemiec/niemieckojęzycznym, z ich charakterystyką ewaluacyjną, opisem werbalnym oraz propozycjami tłumaczenia.

Opis obejmuje:

- informację o występowaniu danych neologizmów w słownikach,
- znaczenie hasła,
- propozycję tłumaczenia na język polski.

Ponieważ neologizmy odnoszące się nie tylko do zjawisk obszaru niemieckojęzycznego często mają odpowiedniki polskie, większość rozważań poświęcona jest nazwom zjawisk na obszarze niemieckojęzycznym.

Lista wybranych leksemów

Poniższa lista leksemów zawiera informacje o ich występowaniu w słownikach niemieckich oraz dwóch największych aktualnych słownikach niemiecko-polskich.

Leksem	NW	Internet	DUW	DWDS	WSNP	PONS
Abschübling	+	+	-	-/+	-	-
Besserwessi	+	+	+	-/+	-	-
Bundi	-	-	-	-/+	-	-
Buschzulage	+	+	-	-/+	-	-
Dezemberfieber	+	+	-	-/+	-	-
Doppelstaatler	+	+	+	-/+	-	-
Doppelstaater	-/+ ¹⁾	+	+	-/+	-	-

Leksem	NW	Internet	DUW	DWDS	WSNP	PONS
Einheitswährung	+	+	+	-/+	-	-
Expressabitur	+	+	-	-	-	-
Hingucker	+	+	+	-/+	-	-
Jammerossi	+	+	-	-/+	-	-
multikulti	+	+	+	-/+	+	-
Multikulti	+	+	+	-/+	-	-
Neufünfland	+	+	-	-/+	-	-
Opferakte	+	+	-	-/+	-	-
Ossi	-/+	+	+	-/+	+	+
ostalginisch	+	+	+	-/+	-	-
Ostalgie	+	+	+	-/+	+	-
Osterweiterung	+	+	+	-/+	-	+
Ostidentität	+	+	-	-/+	-	-
ostig	+	+	-	-/+	-	-
Parlamentsfernsehen	-	+	+	-/+	-	-
Parlamentskanal	+	+	-	-/+	-	-
Passivhaus	+	+	+	-/+	-	-
Schleierfahndung	+	+	+	-/+	-	-
Schnellabitur	+	+	+	-/+	-	-
schönrechnen	+	+	+	-/+	+	-
Schübling	+	+	-	-/+	-	-
Solidaritätszuschlag	+	+	+	-/+	+	+
Solidarzuschlag	+	+	+	-/+	-	-
Solizuschlag	+	+	-	-/+	-	-
Spartenfernsehen	-	+	-	-/+	-	-
Spartenkanal	+	+	-	-/+	-	-
Spartensender	+	+	+	-/+	+	-
Superzahl	+	+	-	-/+	-	-
Turboabitur	+	+	-	-/+	-	-
Wessi	-/+	+	+	-/+	+	+

Leksem	NW	Internet	DUW	DWDS	WSNP	PONS
Westalgie	+	+	-	-/+	-	-
westalgisch	-	+	-	-	-	-
Wiedereinrichter	+	+	-	-/+	-	-
Wossi	+	+	-	-/+	-	-
Zoni	-	+	-	-/+	-	-

¹⁾ Pojawia się w haśle *Doppelstaatler*.

²⁾ Pojawia się w haśle *Jammerossi*.

³⁾ Pojawia się w haśle *Besserwessi*.

Wyjaśnienia znaków:

+ jest hasło

- brak hasła

-/+ brak hasła, ale jest w korpusie DWDS lub w innym haśle w NW

Tłumaczenie leksemów odnoszących się nie tylko do obszaru niemieckojęzycznego

W przypadku nazw zjawisk odnoszących się nie tylko do obszaru niemieckojęzycznego nie ma poważniejszych trudności z ich tłumaczeniem, bo większość ich odpowiedników istnieje też w języku polskim i jest w nim używana.

Leksem	Wyjaśnienie znaczenia	Propozycja tłumaczenia
Abschübling	cudzoziemiec, który ma być deportowany w związku z odrzuceniem wniosku o azyl	osoba (przeznaczona) do deportacji, osoba w areszcie deportacyjnym, osoba z nakazem opuszczenia kraju
Dezemberfieber	takie zarządzanie finansami firm, instytucji, które zmierza do wydania wszystkich przewidzianych na dany rok pieniędzy, by utrzymać wysokość finansowania w następnym roku	grudniowa gorączka finansowa (w firmach)
Doppelstaatler	człowiek, który ma dwie przynależności państwowe	dwupaństwowiec
Doppelstaater	człowiek, który ma dwie przynależności państwowe	dwupaństwowiec

Leksem	Wyjaśnienie znaczenia	Propozycja tłumaczenia
Einheitswährung	wspólna waluta w grupie państw	wspólna waluta, jednolita waluta
Hingucker	osoba lub przedmiot przyciągające wzrok/uwagę	przyciągacz uwagi/wzroku
multikulti	łączący w sobie więcej niż jedną kulturę	wielokulturowy, multikulti
Multikulti	osoba żyjąca na pograniczu wielu kultur i łącząca je w swoim życiu	wielokulturowiec, multikulti
Opferakte	dokumentacja osoby inwigilowanej przez energowską bezpiekę	akta/teczka osoby inwigilowanej
Osterweiterung	rozszerzenie NATO, a później UE na wschód	zapropozowane w PONS „rozszerzenie na Wschód”, dodać tylko można NATO lub UE
Parlamentsfernsehen	telewizja / stacja telewizyjna transmitująca obrady parlamentu	stacja telewizyjna transmitująca obrady parlamentu
Parlamentskanal	tematyczny kanał telewizyjny transmitujący obrady parlamentu	(tematyczny) kanał telewizyjny transmitujący obrady parlamentu, ew. telewizja parlamentarna
Passivhaus	zbudowany według zasad ekologicznych budynek bez konwencjonalnego ogrzewania, dobrze izolowany	dom pasywny (zob.. Encyklopedia PWN), dom ekologiczny
Schleierfahndung	policyjna kontrola / policyjne poszukiwanie bez konkretnej przyczyny	kontrola policyjna bez konkretnej przyczyny
schönrechnen	wyliczać upiększająco, tak by możliwa była dobra interpretacja	robić wyliczenie upiększające
Schübling	cudzoziemiec, który ma być deportowany w związku z odrzuceniem wniosku o azyl	osoba do deportacji – osoba w areszcie deportacyjnym
Spartenfernsehen	telewizja tematyczna/specjalistyczna	telewizja tematyczna/specjalistyczna
Spartenkanal	telewizyjny kanał tematyczny/specjalistyczny	kanal tematyczny/specjalistyczny
Spartensender	stacja/telewizja tematyczna	stacja/telewizja tematyczna

W przypadku *Multikulti* i *multikulti* mamy w zasadzie do czynienia ze specyficznym terminem określającym sytuację w Niemczech. Są to specyficzne skróty od pojęć *Multikulturalismus* i *multikulturell*, które nazywają zjawiska o zasięgu ogólnoświatowym (por. wielokulturowy, wielokulturowość; ang. *Multiculturalism/multicultural*, franc. *Multiculturalisme/multicultural*, wł. *Multiculturalismo/multiculturalale*).

Niektóre z wymienionych powyżej haseł można podzielić na podstawie opisów ich znaczenia w NW w grupy wyrazów bliskoznacznych:

- a) *Abschübling, Schübling*;
- b) *Spartenfernsehen, Spartensender, Spartenkanal*;
- c) *Doppelstaatler, Doppelstaater*;
- d) *Parlamentsfernsehen, Parlamentskanal*.

Istnienie dwóch lub nawet więcej nazw jest skutkiem nieustabilizowanej terminologii (*Doppelstaatler, Doppelstaater*) i niewielkich różnic znaczeniowych (*Parlamentsfernsehen, Parlamentskanal* – w pierwszym przypadku może to być jeden kanał telewizji wielokanałowej, a w drugim samodzielna stacja telewizyjna).

Synonimy mogą być oddawane w języku polskim przez jedno hasło (*telewizja parlamentarna*). Pojawia się tutaj też termin *TVP Parlament*, który odnosi się tylko do TVP.

W analizie grupy leksemów nazywających zjawiska specyficzne dla danego kraju opis składa się z czterech części:

- 1) hasło,
- 2) podana w szpalcie „charakterystyka” informacji:
 - stylistyczno-ewaluatywnych, np. pejoratywny, ironiczny itd.,
 - dotyczących odmiany języka, np. standardowy, potoczny,
- 3) szczegółowy opis znaczenia leksemu,
- 4) propozycja tłumaczenia na język polski.

Propozycje tłumaczenia leksemów odnoszących się do zjawisk na terenie Niemiec

Mamy tutaj do czynienia z leksemami określającymi to, co w języku niemieckim noszą nazwę „Landesspezifika”.

Leksem	Charakterystyka stylistyczna	Opis znaczenia	Propozycja tłumaczenia
der/die Besserwessi	ironicznie, negatywnie, język potoczny	obywatel starej RFN, którego zachowanie jest uważane za aroganckie, typ przemądrzały; także kobieta	przemądrzały/ arogancki zachodniak, przemądrzała/ arogancka zachodniaczka
der/die Bundi	ironicznie, negatywnie, język potoczny	pochodzący z dawnej RFN mieszkańiec wschodnich landów, z lekkim zabarwieniem ironicznym	federalniak (na wschodzie) zachodniak (na wschodzie)
Buschzulage synonimy: Buschprämie Buschgeld	ironicznie, język potoczny	dodatek dla mieszkańców starej RFN podejmujących pracę na terenie byłej NRD po roku 1990, w celu zachęcenia ich do podjęcia pracy w nowych krajach związkowych ¹⁾	buszowe, dodatek buszowy, premia za pracę w buszu
das Expressabitur	ironicznie, negatywnie, język potoczny	matura zdawana po 12 zamiast po 13 latach nauki	przyspieszona matura, matura ekspresowa
der/die Jammerossi synonim: Meckerossi	ironicznie, negatywnie, język potoczny	osoba ze wschodnich landów, nieaktywna, nieenergiczna, ale ciągle narzekająca	zrzęda ze wschodu mękoła ze wschodu
das Neufünfland ²⁾ synonimy: östliche/ostdeutsche/ fünf neue Bundesländer	ironicznie, negatywnie, język standardowy, pogranicze do potocznego	obszar pięciu nowych krajów związkowych (obszar dawnej NRD)	pięć nowych krajów związkowych, kraje związkowe na obszarze byłej NRD (tutaj brak ironii)
der/die Ossi	ironicznie, negatywnie, język potoczny	ironiczne, a nawet pejoratywne określenie Niemca, mieszkańca/mieszkancki nowych krajów związkowych	wschodniak/wscho-dniaczka ³⁾
die Ostalgie	nieco ironicznie, język standardowy	tęsknota/nostalgie za formami życia w dawnej NRD, dotyczy mieszkańców nowych krajów związkowych	ostalgie, nostalgia za życiem w NRD ⁴⁾
ostaligisch	nieco ironicznie, język standardowy	mający charakter tęsknoty za formami życia w byłej NRD	ostaligiczny, nostalgiczny za życiem w NRD ⁵⁾

Leksem	Charakterystyka stylistyczna	Opis znaczenia	Propozycja tłumaczenia
die Ostidentität	neutralnie, język standardowy	mentalne identyfikowanie się mieszkańców byłej NRD na podstawie ich wcześniejszego życia	tożsamość wschodnia/wschodniaków, tożsamość mieszkańców byłej NRD
ostig	negatywnie, ironicznie, język potoczny	określenie cech mieszkańców byłej NRD przez mieszkańców starej RFN	wschodniacki ⁶⁾
die Schleierfahndung	neutralnie, język standardowy	policyjna kontrola / policyjne poszukiwanie bez konkretnej przyczyny	kontrola policyjna (bez konkretnej przyczyny)
das Schnellabitur	neutralnie, z tendencją do ironii, nieco negatywnie, język standardowy	matura zdawana po 12 zamiast po 13 latach nauki	przyspieszona matura skrócona droga do matury
der Solidaritätszuschlag	neutralnie, język standardowy	opłata / część dochodów na rzecz odbudowy wschodnich landów, swego rodzaju podatek	podatek solidarnościowy ⁷⁾
der Solidarzuschlag	neutralnie, język standardowy, skrócona forma od „Solidaritätszuschlag”	opłata / część dochodów na rzecz odbudowy wschodnich landów, swego rodzaju podatek	opłata solidarnościowa / na rozwój wschodnich landów
der Solizuschlag	neutralnie, język standardowy, skrócona forma od „Solidaritätszuschlag”	opłata / część dochodów na rzecz odbudowy wschodnich landów, swego rodzaju podatek	opłata solidarnościowa / na rozwój wschodnich landów
die Superzahl	neutralnie, język standardowy	ostatnia cyfra numeru losu, podwyższająca wygraną	supernumer, ostatnia cyfra numeru kuponu
das Turboabitur	ironicznie, negatywnie, język potoczny	matura zdawana po 12 zamiast po 13 latach nauki	przyspieszona matura ⁸⁾ turbomatura
der/die Wessi	ironicznie, negatywnie, język potoczny	wywodzący się z obszaru byłej RFN obywatel zjednoczonych Niemiec, nazwa używana zasadniczo przez Niemców wywodzących się z NRD	zachodniak ⁹⁾

Leksem	Charakterystyka stylistyczna	Opis znaczenia	Propozycja tłumaczenia
Westalgie	neutralnie lub ironicznie i pejoratywnie ¹⁰⁾ , język potoczny	tęsknota/nostalgia za formami życia w dawnej RFN, dotyczy mieszkańców starych krajów związkowych	nostalgia za sposobem życia w starej RFN, westalgia?
westalgisch	neutralnie lub ironicznie i pejoratywnie ¹⁰⁾ , język potoczny	mający charakter tęsknoty/nostalgii za formami życia w starej RFN	westalgiczny, odnoszący się do tęsknoty, nostalgii za sposobem życia w starej RFN
Wiedereinrichter	neutralnie z tendencją do pozytywnie, język standardowy	rolnik przejmujący do samodzielnej uprawy ziemię oddaną w NRD rolniczej spółdzielni produkcyjnej	na nowo urządzający się rolnik, noworolnik
Wossi	ironicznie, negatywnie, język potoczny	wywodzący się z obszaru byłej RFN obywatel zjednoczonych Niemiec	zachodniak
Zoni	ironicznie, negatywnie, język potoczny	lekceważące, ironiczne nazywanie Niemca pochodzącego z byłej NRD, odniesienie do strefy radzieckiej, NRD była nazywana „Zone” lub „SBZ”	wschodniak, strefowiec (strefa radziecka, NRD)

¹⁾ Celem było utworzenie nowej administracji, termin przejęty z czasów kolonialnych (Cesarstwo Niemieckie po roku 1880), wówczas bez negatywnej ewaluacji – dodatek dla urzędników i żołnierzy przybywających w koloniach.

²⁾ Analogia do słowa *Neufundland* (Nowa Funlandia), wyraz utworzony z *fünf neue Länder*, derywaty *Neufünfländer*, *neufünfländisch* są praktycznie nieprzetłumaczalne na język polski.

³⁾ Proponowane w PONS tłumaczenie *enerdowiec* jest nieekwiwalentne, bo tak nazywano w Polsce Niemca z NRD – negatywnie i ironicznie; proponowane w WSNP tłumaczenie *mieszkaniec/mieszkanka byłej NRD* jest treściowo lepsze, ale nie zawiera elementu ironii i nie jest w żadnym stopniu pejoratywne.

⁴⁾ Propozycja w WSNP brzmi *ostalga*, z wyjaśnieniem *tęsknota za czasami NRD*, jest w zasadzie udana; można też zaproponować *tęsknota/nostalgia za sposobem życia w byłej NRD*.

⁵⁾ Jeżeli przyjmiemy zapożyczenie leksykalne *ostalga*, to można przyjąć też *ostalgityczny*, możliwe jest także tłumaczenie opisowe: odnoszący się do tęsknoty/nostalgii za sposobem życia w byłej NRD.

⁶⁾ Słowo *wschodniacki* jest nacechowane negatywnie i należy do języka potocznego.

⁷⁾ Tłumaczenie w PONS jako *dodatek solidarnościowy* jest błędne, gdyż jest to opłata solidarnościowa na rozwój wschodnich landów.

⁸⁾ Oprócz stosunkowo neutralnego terminu w języku standardowym *Schnellabatur*, które odpowiada polskiemu terminowi *przypieszona matura*, choć słowo polskie nie jest pełnym odpowiednikiem sło-

wa niemieckiego, bo w Polsce egzamin może nastąpić już po roku nauki eksternistycznej. Dwa dalsze terminy, czyli *Ekspressabitur* i *Turboabitur*, należą języka potocznego i zawierają cechy ironiczny i negatywny. Stąd też propozycja polskich odpowiedników *matura ekspresowa* i *turbomatura*. *Matura ekspresowa* występuje na polskojęzycznych stronach internetowych. W niektórych tekstach występuje termin *matura w wersji turbo*. W Austrii znane są nazwy *Turbo-Matura* i *Matura Turbo*. Słowa te są strefą przejściową między grupą poprzednią a tą. Mają one specyficzne niemieckie znaczenie i użycie, ale określenia takie znane są także poza Niemcami, choć w nie identycznym znaczeniu.

⁹⁾ Zaproponowane w WSNP tłumaczenie *mieszkaniec/mieszkanica byłej RFN* oraz w PONS *mieszkaniec/mieszkanica RFN przed zjednoczeniem Niemiec* budzi wątpliwości, ponieważ *Wessi* jest obywatelem współczesnych Niemiec wywodzącym się ze starej RFN. W zaproponowanych tłumaczeniach brak też ironii i pejoratywności.

¹⁰⁾ Przez Niemców ze starej RFN słowo traktowane jest neutralnie, a niektórzy nadają mu nawet cechę pozytywności; natomiast przez Niemców wywodzących z byłej NRD określenie interpretowane jest raczej jako ironiczne i pejoratywne. Istnieje określenie *Westalgiker*.

Uwagi końcowe

Badane neologizmy będące słowami niemieckimi zostały podzielone na dwie grupy: neologizmy dotyczące obszaru większego niż Niemcy i neologizmy odnoszące się do zjawisk specyficznie niemieckich. Potwierdziła się teza, że nie ma problemów z tłumaczeniem 19 pojęć zaliczonych do pierwszej grupy oraz leżącego na pograniczu terminu *Schnellabitur*. Ich odpowiedniki można znaleźć w słownikach bądź na stronach internetowych.

Leksemy z drugiej grupy należy podzielić ze względu na możliwość tłumaczenia na dwie podgrupy. Dla pierwszej z nich udało się z mniejszym lub większym trudem znaleźć polskie odpowiedniki, natomiast dla drugiej – okazało się to prawie niemożliwe, a odpowiedniki polskie mają charakter warunkowy. Do ostatniej podgrupy należą takie leksemy jak: *der/die Bundi*, *der/die Zoni*; *die Ostalgie*, *ostaligisch*, *die Westalgie*, *westalgisch*; *das Expressabitur*, *das Turboabitur*; *das Neufünfland*, *die Schleierfahndung*.

Leksemy *der/die Bundi* i *der/die Zoni* charakteryzują się w porównaniu z *Wessi* i *Ossi* większą dozą ironii i większą negatywnością. Nie udało się ich jednak przetłumaczyć inaczej niż za pomocą odpowiedników *Wessi* i *Ossi*, czyli jako *zachodniak* i *wschodniak*.

Podobnie jest w przypadku *Expressabitur* i *Turboabitur*, bo tu pojawia się trudność z oddaniem silnej ironii i dużej negatywności. Oprócz odpowiednika neutralnego (*przyspieszona matura*) można próbować tłumaczyć te słowa metodą kalki językowej, czyli *matura ekspresowa*, *matura turbo*, które to określenia pojawiają się na stronach internetowych w języku polskim.

Leksemy *Ostalgie*, *ostaligisch*, *Westalgie* i *westalgisch* można oddać przez zapożyczenia leksykalne bądź opisowo (skrótowe definicje).

Leksemy *das Neufünfland* i *die Schleierfahndung* dały się przetłumaczyć tylko opisowo (skrócone definicje).

Zaproponowano też inne tłumaczenie słów *Wessi* i *Ossi* niż to zawarte w istniejących słownikach niemiecko-polskich.

Podsumowując rozważania, należy stwierdzić, że można przetłumaczyć w zasadzie wszystkie neologizmy niemieckie na języka polski, stosując metody zaproponowane przez J. Grabarkę (1986). Pojawiająca się w tym przypadku ekwiwalencja zerowa nie jest więc nieprzezwycięzalną barierą.

Literatura

- al-Wadi, D., 2013, *Zwergentechnologie, Alphamädchen, zurückleaken. Verdeckte neue Wörter des Neologismenwörterbuchs besser zugänglich machen*, [w:] *Sprachreport*, nr 3, s. 16–24.
- Biaduń-Grabarek, H., 1988, *Zur graphematisch-phonologischen Assimilation des deutschen Wortschatzes an das polnische Sprachsystem*, [w:] *Wissenschaftliche Zeitschrift der PH Güstrow*, nr 26, s. 53–60.
- Bußmann, H., 1990, *Lexikon der Sprachwissenschaft*, wyd. 2, Stuttgart.
- Conrad, R. (red.), 1985, *Lexikon sprachwissenschaftlicher Termini*, Leipzig.
- Grabarek, J., 1986, *Zur Auflösung der Nulläquivalenz im nominalen Bereich bei der Translation aus dem Deutschen ins Polnische*, [w:] *Studia Germanica Posnaniensia*, nr 15, Poznań, s. 36–49.
- Grabias, S., 1981, *O ekspresywności języka: ekspresja a słowotwórstwo*, Lublin.
- Grabias, S., 2003, *Język w zachowaniach społecznych*, Lublin.
- Herberg, D., 2000, „Neologismen der Neunzigerjahre”, [w:] *Neues und Fremdes im deutschen Wortschatz. Aktueller lexikalischer Wandel*, G. Stickel (red.), Berlin – New York, s. 89–104.
- Herberg, D., 2002, *Kurzzeitwörter oder: Der atmende Wortschatz*, [w:] *Archaismen – Archaisierungsprozesse – Sprachdynamik*, U. Kramer (red.), Frankfurt am Main, s. 11–24.
- Herberg, D., 2002, *Neologismen in der deutschen Gegenwartssprache. Probleme ihrer Erfassung und Beschreibung*, [w:] *Deutsch als Fremdsprache*, nr 4, s. 125–200.
- Schippan, Th., 1992, *Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache*, Tübingen.
- Smólkowa, T., 2001, *Neologizmy we współczesnej leksyce polskiej*, Kraków.
- Steffens, D., 2009, *20 Jahre Mauerfall- Zur Wortschatzentwicklung seit der Wendezeit*, [w:] *Deutsche Sprache*, nr 2–3, s. 148–167.
- Steffens, D., 2011, *Wo ein Wille ist, ist auch ein Weg – Das erste größere Neo-*

- logismenwörterbuch für das Deutsche*, [w:] *Deutsche und polnische Lexikographie nach 1945 im Spannungsfeld der Kulturgeschichte*, L. Zieliński, K.-D. Ludwig, R. Lipczuk (red.), Frankfurt am Main, s. 69–80.
- Steffens, D., al-Wadi, D., 2013, *Neuer Wortschatz. Neologismen im Deutschen 1991–2010*, t. 1–2, Mannheim.
- Tellenbach, E., 2002, *Neologismen der neunziger Jahre. Vom Textkorpus zur Datenbank*, [w:] *Das Wort im Text und Wörterbuch*, I. Berz, U. Fix, G. Lerchner (red.), Leipzig, s. 105–118.
- Welke, K., Sauer, W.W., Glück, H., 1992, *Die deutsche Sprache nach der Wende*, Hildesheim – New York.

Jednojęzyczne słowniki niemieckie

- NW – Herberg, D., Kinne, M., Steffens, D., Tellenbach, E., Wadi, D., *Neuer Wortschatz: Neologismen der 90er Jahre im Deutschen*, Berlin 2004.
- DUW – *DUDEN: Deutsches Universalwörterbuch*, wyd. 8, Berlin 2015.
- DWDS – *Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache mit etymologischen Wörterbuch, Thesaurus, Wortprofil, Textkorpora*, www.dwds.de (dostęp: 10 czerwca 2017 r.).

Słowniki dwujęzyczne

- WSNP – *Wielki słownik niemiecko-polski*, J. Wiktorowicz, A. Frączek (red.), Warszawa 2010.
- PONS – *PONS Online-Wörterbuch Deutsch-Polnisch*, de.pons.com (dostęp: 11 czerwca 2017 r.).

Źródła internetowe

- Zapożyczenia językowe*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Zapożyczenia_językowe (dostęp: 8 czerwca 2017 r.).
- Neologizmy i ich rodzaje*, słowniki-tematyczne/3663/neologizmy-i-ich-rodzaje/ (dostęp: 12 czerwca 2017 r.).
- Dom pasywny*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/dom-pasywny;3893602.html> (dostęp: 4 czerwca 2017 r.).

The aspects of translation of German neologisms from the end of the 20th century into Polish

Summary

The article presents the effects of research on the translation of German neologisms from the last decade of the 20th century into Polish. The analysis included 42 dictio-

nary entries which were divided into lexemes naming typically German phenomena. The second group proved to be more challenging to translate than the first group following the difficulties with accounting for stylistic features, particularly evaluative ones. The article critically discusses translation options found in German-Polish dictionaries and offers the author's own suggestions.

Keywords: borrowing, translation equivalents, contrastive linguistics

